

Vladimir Skračić*

E-mail: vladimir.skracic@gmail.com

umirovljenik

član Upravnog odbora udruge Latinsko idro Murter

Bilješka o Latinskom idru

Sažetak

U radu se opisuje neformalna kronologija udruge *Latinsko idro* iz Murtera. Najprije je riječ o pomorskom i duhovnom kontekstu u kojemu je pokrenuta regata latinskim jedrom, a zatim utemeljena udruga *Latinsko idro*. U tom kontekstu dominira činjenica da se mjesto Murter u prošlosti našlo u vlasništvu golemog arhipelaga (Kornati i susjedni otoci), čije gospodarstvo nije moglo funkcionirati bez broda. Tako je novo vrijeme s motorima Murter dočekaao s najvećim brojem tradicionalnih brodova na Jadranu. Ideja o pokretanju regate i udruge s takvim brodovima pala je na plodno tlo. Dalje se opisuje razvojni put Udruge i programa koji njeguje tradicionalno veslanje i jedrenje, zatim mobilizacija *idrača* iz Murtera i susjedstva, gradnja školskoga broda i razvojni programski put manifestacije *Dani Latinskog idra* - od samo regate za jedan dan, do više *idračkih* i veslačkih regata i svih drugih sastavnica manifestacije (plovidba po akvatoriju, edukacija, gastronomija, predavanja i izložbe, klapsko i pučko pjevanje ...), koje u različitim inačicama traju gotovo mjesec dana. Osobito se ukazuje na izniman interes za jedrenje, najprije naših susjeda, a potom i mnogih drugih s Jadrana. Taj je zanos doveo do obnove i izgradnje novih drvenih brodova, novih jedara, novih jarbola, lantina i vesala, nove tradicionalne opreme.

Osim svoga broda, Udruga odnedavno ima i svoj novi dom za najnužnije potrebe, svoj novi vizualni identitet, brine se o edukaciji mlađih naraštaja, svojom prisutnosti podržava hodočašća murterskim zaštitnicima u arhipelagu... Udruga je pokrenula i svoju nagradu, *Matrikulu čuvara hrvatske maritimne baštine*, u spomen na svoga najuglednijeg člana, Željka Jerata - Cuma. Postala je pridruženi član *Asocijacije pomorskih muzeja Mediterana* (AMMM), a zajedno s drugim udrugama, odnedavno je upisana u Registar hrvatske nematerijalne baštine. Trenutno apliciramo, zajedno sa susjednim mediteranskim zemljama i sestrinskim udrugama, na UNESCO-ovu listu svjetske baštine.

Ključne riječi: udruga, Latinsko idro, regata, tradicionalni brod, maritмна baština, jedrenje, veslanje

1. Uvod

Obično se u ovakvim prigodama prisjećamo početaka i priče o tome kako je sve krenulo. Kako je taj dio naše priče gotovo svima poznat i mnogo puta ispričan, nećemo na njega posebno podsjećati (Skračić, 2007). Radije bismo rekli nekoliko riječi o društvenom i mentalnom kontekstu unutar kojega se pokrenula regata, udruga

* Doktor znanosti, redoviti profesor u trajnom izboru u mirovini, član Upravnog odbora udruge Latinsko idro Murter

i kasnije čitava manifestacija. A taj kontekst nije ni proslava 700 godina od prvoga spomena župe Murter, ni znanstveni skup koji je tom prilikom organiziran, a ni onaj drugi koji je tog istog proljeća održan u Betini¹. Bilo je to nešto mnogo dublje, skriveno u nama, za što pravo nismo ni znali i što je čekalo da izađe na vidjelo. Već se u trenutku kada je pokrenuta prva regata dalo naslutiti da će ova manifestacija progovoriti o svima našim zatomljenim znanjima iskrenije i neposrednije nego brojni drugi pokušaji prije nje, koje međutim ne treba ni zaboraviti ni podcijeniti.²

2. Kontekst

Slika 1. Akvatorij Latinskog idra

Kada su sredinom šezdesetih godina već gotovo svi brodovi imali motore, potreba za jedrima i veslima se jednostavno počela gasiti. Osim što se jedrima nije mogao osigurati brz i siguran dolazak na odredište, a naša odredišta nisu bila nadohvat ruke³,

¹ *Betina u hrvatskoj baštini drvene brodogradnje*. Skup je održan na Škveru u Betini 31. svibnja 1998. Predsjednik programskog i organizacijskog odbora bio je Vlatko Jadrešić, a tajnik autor ovih redaka. Skup je organiziran povodom porinuća replike *Condure Croaticae*. Na skupu je predstavljeno 11 izlaganja, no nikada nisu objavljena, iako je to bilo najavljeno.

² Osim regate koja se održavala na Malu Gospu, pučkog i glagoljaškoga pjevanja, čuvanja tradicionalnih običaja, malo se što može smatrati organiziranim radom na očuvanju baštine.

³ Devedeset posto murterskih posjeda nije na otoku Murteru, nego se nalazi na nasuprotnom kopnu (Modrave) ili u arhipelagu (Murterski škoi, Sita, Žut i Kornati). Neki kornatski posjedi su udaljen više od 20 milja od matičnih naselja (Murtera i Betine).

da bi se jedrilo trebalo je brod *armižati*, *jarbulati*, *vezati idro* i na koncu, zavisno o smjeru i snazi vjetra, manje ili više sigurno i dugo ploviti.⁴ A onda, kad se dođe u Kornate - na primjer ako se ukaže potreba, a uvijek se ukaže - sve iznova nekoliko puta ponoviti.

Uz nebrojene prednosti koje je jedro imalo u našoj prošlosti, sve slabosti plovidbe s jedrima i veslima izašle su na vidjelo kad se pojavio motor (Radić Rossi, 2017: 37-73). Tko god je *krcat masta* ili *s muntun trave* jedrio kroz Pučinu u strahu da će *bura baciti* prije nego se *uvati Gornjega kraja*, nije mnogo razmišljao o tome što s jedrom kad u krmu sjede motor. A kada su se pokazale sve mogućnosti sigurne plovidbe motorom, nije više bilo te snage koja je mogla zaustaviti proces zaborava. Pokazalo se, kao i u svim sličnim slučajevima, da je *bolje* najveći neprijatelj *dobroga!* Ukratko, motori su definitivno *savili naša idra*. Treba li za tim žaliti?

Takvo stanje stvari trajalo je godinama, a u svojoj biti ono je takvo i danas. I to samo po sebi nije nikakav problem, jer tako uglavnom svi postupaju kada nešto staro zamijene nečim novim, nešto trudno nečim lakšim... Međutim, u svakoj zajednici nađu se pojedinci koji teško odustaju od staroga. Ne zato što ne prihvaćaju novo i bolje, nego prije svega zato što teško zaboravljaju ono što je u tom starom bilo dobro i lijepo, a što je činilo dio njihova života i njihovih sjećanja. Konačno, zato što ih je to staro činilo različitim od svih drugih koji toga nisu imali, ali i nešto po čemu su se oni koji su do staroga držali, prepoznali različitima od svih koji brzo zaboravljaju. Bilo je u tom procesu brige za staro sitnih interesa i ušteda, ali to su bile samo marginalne pojave. Mnogi od onih koji su razmišljali o našoj *rasutoj baštini* - kako bi rekao pjesnik - smatrali su, a i danas smatraju, da je negiranje prošlosti i baštine odlika primitivna svijeta. Isto tako, smatrali su da za dobro ponašanje na moru treba steći mnoge vještine i da je jedrenje jedna od njih. Pa kada se jednom usvoje, svaka plovidba, pa i ona brzim brodovima, može biti sigurnija i uspješnija.

Eto, to je bio psihološki i društveni okvir, kontekst, u kojemu je nastajalo *Latinsko idro*. S jedne strane zaborav, ponekad čak i prezir prema svemu starom i „nepotrebnom“, a s druge osjećaj da ništa nije tako bezvrijedno da bi bilo trajno odbačeno, a pogotovo se takvim ne može smatrati nešto na čemu se stoljećima gradio identitet lokalne zajednice i njezina arhipelaga. Na kraju se ipak pokazalo da je trebalo samo zapaliti šibicu, pa da se plamen razgori. I to se dogodilo. Plamen se tako jako razgorio, da nije zapalio samo našu zajednicu, već i mnoge druge, okolne i poneke udaljene. A ta se šibica zaista zapalila 1998. godine.⁵

⁴ Riječi u kurzivu redovito se odnose na prvi put spomenute nepoznate (topo)nime i čakavske maritimne termine koji nisu univerzalno poznati, a često se ne nalaze ni u standardnojezičnim rječnicima. Nisu akcentuirani. Smatrali smo da to nije nužno s obzirom na prirodu rada.

⁵ Danas se mnogo govori o baštini i radi na njezinoj obnovi. I to je dobro. Ipak, rekli bismo - poslužiti ćemo se terminologijom Haškoga suda - da je u mnogim segmentima, a osobito u interpretacijama, došlo do prekomjerna granatiranja. Mnogo je surogata i izmišljanja povijesti. Međutim, jedan od tih segmenata ostao je u velikoj mjeri izvan opasne zone, a to je - po našem mišljenju - upravo maritimna baština.

Nismo bili svjesni svega što će se dogoditi i kojim će putem događaji krenuti. Po konobama, čuhitima i magazinima, po *kurnaskim portima* i *valama*, „sastavljao“ se *armiž* za prvu regatu od sedam brodova. Odmah su počele i nedoumice, počela su se postavljati pitanja, a jedno od najvažnijih je bilo: Zašto regata? Mnogima je poznato, a stariji se još toga sjećaju, da se u Murteru nikada nisu organizirale regate *na idra*. Tradicionalne regate su bile veslačke. Nemamo pouzdanih podataka o kriterijima koji su tada bili na snazi ni o broju sudionika, ali sigurno znamo da su se *ragate* održavale na blagdan Male Gospe, murterskoga sajma - kako se to tada zvalo - i da je trasa bila od Gospe do Lupeškoga mula⁶. To se može vidjeti i na nekim požutjelim fotografijama. Sjećanje se nije nikada potpuno ugasilo, pa su se regate održavale i nakon Drugoga svjetskog rata. S druge strane, mislili smo - a to je bio i jedan od tada neformaliziranih programskih ciljeva (o kojima će još biti riječi) - da će natjecateljska (*idračka*) regata najbolje mobilizirati javnost, što se na koncu pokazalo ispravnim.

3. Počeci

Prve regate koje smo organizirali, održale su se po sportskim pravilima, *u trokut*, s tzv. letećim startom. Već u drugoj-trećoj regati pokazalo se to neprimjerenim iz više razloga. Jedni su bili tehničke, a drugi sadržajne naravi. Tehnički su bili najprije ti što se već nakon prvih regata mnogo brodova našlo u relativno malom natjecateljskom prostoru. No, važnija od toga bila je činjenica da su naši brodovi teški i spori u manevru (Skračić, 2003: 33-51). Vidjelo se odmah da je taj model neodrživ. Ipak, najvažniji su bili sadržajni razlozi. Naime, jedrenje *u trokut* isključilo je u velikoj mjeri etnološku komponentu manifestacije, a za koju smo se bili odlučili na samom pokretanju regate. Trebalo je naći obrazac, s jedne strane primjeren našim brodovima, a s druge efikasan, kako se na startu ne bi stvarale gužve, događale nezgode i padale teške riječi, obrazac koji bi odgovarao prirodi naših ciljeva. I našli smo ga i dali mu ime: *Plovidba murterskim težačkim rutama* i tako ostali u murterskom težačkom akvatoriju: *Konal*, *Modrave*, *Škoja*.⁷ Start je prebačen na rivu, *sa sidrun izvanka*. Svi su brodovi vezani krmom za kraj i u trenutku starta razvijaju jedro i dižu sidro. Svi kreću istodobno. Pokazalo se kasnije da je ovakav start odgovarao ovakvim brodovima i ovakvim regatama, pa su ga prihvatile i neke druge udruge.

⁶ Gospe od Gradine, točnije crkva Porođenja Marijina, murterska je i betinska crkva na zajedničkom groblju, na ulazu u murtersku luku sa sjeveroistoka, a *Lupeški mul* najveći je *komunski mul* u jugozapadnom dijelu uvala *Hramine* (murterske luke). Natjecatelje se dakle moglo pratiti s murterskih mula.

⁷ *Kona(l)* je akvatorij između otoka Murtera i kopna. *Modrave* su murtersko-betinski posjedi (krčevine, danas uglavnom zapušteni maslinici) na kopnu nasuprot Murtera, a *Škoja* su otočići koji teritorijalno i administrativno pripadaju općinama Murter i Tisno. Za naše regate najvažniji su: *Veliki Vinik*, *Mali Vinik*, *Tegina*, *Sustipanac*, *Maslinjak*, *Zminjak*, *Radej* i *Mala Jarta*.

Slika 2. Start regate Latinsko idro

Budući da su nova pitanja stalno navirala, u listopadu 2000. razradili smo ih i u obliku dogovora. Pregled stanja i želja uobličen je u pisanoj formi. Prenijet ćemo ih ovdje u sažetom obliku, za one koji ne znaju kako je proces uobličavanja današnje manifestacije tekao. Moći će se ocijeniti i što je od tadašnjih misli ostalo, što se promijenilo, a što se nikada nije ostvarilo ili se potpuno odbacilo. Prije nego se osvrnemo na taj „dokument“, htjeli bismo reći da su od samoga početka postojale dvije osnovne ideje o tome u kojem smjeru treba razvijati manifestaciju. Pojednostavljeno, jedna kojoj je više bilo stalo do natjecanja i koja je pobijedila, i druga, koja je smatrala da treba više nastojati na etnološkoj komponenti manifestacije i koja je, uvjetno rečeno, izgubila.

Nakon treće regate, u listopadu 2000., na sastanku utemeljitelja i aktivista dogovoreno je da se do kraja godine donesu Programske odrednice onoga što će kasnije postati udruga *Latinsko idro*.

- Prvo što treba učiniti je trenutno osnivanje *Trajnog odbora* (radni naslov), koji će brinuti o njegovanju tradicije *idrenja na latinsko idro* i kulturi drvenog broda. Ovakav bi odbor kasnije mogao prerasti u udrugu, zakladu, klub ili neki drugi organizirani oblik djelovanja. Iako se to godinu ranije nije činilo potrebnim, već dvijetisućite pokazalo se nužnim. Ni *Bratovština svetog Nikole*, ni *Yacht Club Murter*, ni *Jarušica* više nisu, uza svo zalaganje, dovoljni da ispune okvir u kojemu će se odvijati manifestacija, jer ona ubuduće ne bi smjela biti samo natjecanje, već oblik i način života s morem i tradicijom.⁸

⁸ *Bratovština svetoga Nikole* u tom trenutku je bila zajednica velikog broja uglavnom starijih muškaraca,

- Zadaća *Trajnog odbora* bila bi da do kraja godine o kojoj je riječ definira institucionalni okvir u kojemu ćemo djelovati. Jedan od prijedloga je bio da to bude zaklada. Zaklade su redovito imale i neke društvene, humanitarne ili kulturološke ciljeve, a u tim smo se okvirima i mi tada prepoznali.
- Izbor imena ove zaklade (ili nekog drugog organiziranog oblika djelovanja) činio se vrlo delikatnim. Ponekad je ime sve, iako ne mora biti tako. U izboru je bilo nekoliko konkurentnih mogućnosti: *Latinsko idro*, *Drveni brod*, *Kurnaski brod*, *Betinska gajeta*... Svaka od njih imala je svoje dobre i loše strane.
- Prvo programsko pitanje bila je sama regata. Kada se krenulo u ovaj, kako se to danas voli reći - projekt, činilo se da je glavni zadatak mobilizirati *idrače*. U trenutku kada se taj dio projekta činio gotovom činjenicom, trebalo je krenuti dalje. Sama regata latinskim jedrom sigurno nije bila jedini način na koji su se mogle iskazati sve vrijednosti domaćeg broda i našega pomorskog nasljeđa, a ni posebna mjesta koja zauzimamo na plovidbenoj karti Jadrana. Samo je jedna od osobina toga broda, doduše najvažnija, bila da jedri, a i ona je nastala iz nužde, što se pokazalo istinitim kada su jedra zamijenili motori. Međutim, regata je imala tu prednost da je mobilizirala natjecateljski duh, koji je imanentan čovjeku. Zaključak: regatu treba sačuvati, ali je treba i tehnički i etnološki unaprijediti. Predlagalo se na duži rok i održavanje dviju plovidbi u dva dana.
- Što je podrazumijevala ova druga plovidba? Murterski je kolonatski prostor u akvatoriju raspoređen na više lokacija (Makirina i Modrave na kopnu,⁹ Škoja, Gangaro, Sita, Žut i Kornati na otocima). Ideja je bila da druga plovidba istakne do maksimuma svu našu otočnu, posjedovnu i plovidbenu posebnost i to tako da se svake godine organizira jedna demonstracijska (etnološka/pučka/težačka) plovidba od spomenutih posjeda do Hramine (murterske luke). Bilo je zamišljeno da u plovidbi sudjeluje i nekoliko brodova nakrcanih svime što se u prošlosti prevozilo s udaljenih posjeda: *muntima* trave i drvenim *brimenima*, ribarskim *artima*, *barilima*, *ovcama*, *tovarima*, kozama, malom djecom, *mastom*, maslinama ... Pokazalo se to neprovedivim.¹⁰
- Već tada se postavilo pitanje vremenskog trajanja manifestacije, slobodnog vremena sudionika, pa čak i samog dana održavanja glavne regate. Razumije se - ako se manifestacija pretvori u način života s brodom, što je prema našem

senzibiliziranih za tradicionalni način plovidbe, a *Jarušica* privatna čarter tvrtka u vlasništvu - pokazat će se kasnije - našega najvažnijeg člana i budućega predsjednika Udruge Željka Jerata - Cuma.

⁹ Važno je ovdje naglasiti da se do murterskih posjeda na Modravama i Makirini također dolazilo isključivo brodom, iako su se posjedi nalazili na kopnu.

¹⁰ Ipak ne potpuno. Pokazalo se mnogo godina kasnije da je i to donekle prispodobivo filmskim sredstvima. Autor ovoga teksta 2021. u tomu je sudjelovao kao scenarist televizijskog serijala *Kurnati: abeceda sjećanja*.

mišljenju trebao biti trajni cilj, ovo se pitanje neće ni postaviti. U prvoj fazi, koja je trebala započeti sljedeće godine, računali smo na dva plovidbena dana - jedan natjecateljski i jedan manifestacijski.

- Kako su u regati htjeli sudjelovati tradicijski brodovi s Jadrana s drugačijim jedrima, odlučili smo im to dopustiti, s tim da barem u početku neće biti u konkurenciji za nagrade, a da ćemo kasnije, s obzirom na odaziv, vidjeti kako ćemo postupiti.¹¹ Htjeli smo da Murter postane jedno od središta mediteranskog tradicionalnog jedrenja. Interes je bio golem i samo ga je trebalo artikulirati.
- Pokazalo se dalje da je sam blagdan svetoga Mihovila 29. rujna, zbog toga što uvijek pada u različit dan u tjednu, na neki način neprikladan za širenje programa. Počeli smo razmišljati o tome da se - radno nazvan - *Tjedan murterskog jedrenja*, održi u tjednu u koji pada sveti Mihovil, ali da se udarne točke programa provedu u dane vikenda, dakle petkom, subotom i nedjeljom. Unatoč nekim načelnim slabostima, ovo se na dugi rok činilo jednim razumnim rješenjem. Kasnije smo taj tjedan preimenovali u *Tjedan Latinskog idra*, a još kasnije u *Dane Latinskog idra*.
- *Tjedan Latinskog idra* trebao je po tadanjim razmišljanjima uključiti čitav niz manifestacija, natjecanja, nagrada, prezentacija, predavanja, izložbi, koncerata... Spomenut ću samo neke: natjecanje i nagrade za najbolje opremljeni brod; natjecanje u vezivanju i pripremi jedra za plovidbu; natjecanje u poznavanju brodske i jedrilne opreme i terminologije; izložbu dječjih radova na temu *Brod na jedra i vesla*; pisanje i čitanje najboljih dječjih radova na istu ili na slične teme (tu je ulogu kasnije preuzeo *Murterski godišnjak*); mali kviz za djecu o poznavanju brodske terminologije; različite izložbe (makete brodova, fotografije, slike, druge radove); sudjelovanje eminentnih osoba iz svijeta mora i plovidbe, bili oni praktičari ili kulturni radnici, putem predavanja, izložbi, recitala, koncerata, različitih prezentacija...
- No, glavni je zadatak budućeg organizacijskog ustrojstva bio da se izvrši dano obećanje kako ćemo u sljedećoj, ili u dvije sljedeće godine, izgraditi školski brod, brod za djecu osnovne škole u Murteru. Kada je riječ o gradnji kao takvoj, smatrali smo da se naše aktivnosti ne bi trebale ograničiti samo na nju, već da bi gradnja uključivala i postupke od branja i pohranjivanja drva do same izgradnje te praćenje i dokumentiranje čitavog procesa.
- Bilo je u tom „zapisniku“ još razmišljanja i prijedloga vezanih za promociju udruge/zaklade, o rekvizitima koji prate ovakve manifestacije (majice, vrećice, vizualni identitet, poster, zastavice...), o načinu predstavljanja putem web-stranice; izdavanje vlastite brošure o brodu i latinskom *idru* itd. A što je od svega ostvareno?

¹¹ Od 2024. u regatu je uvedena nova kategorija - *kvarnerski gac*. Koristimo priliku da zahvalimo našim prijateljima s Kvarnera na postojanoj prisutnosti s velikim brojem brodova i na podršci.

Slika 3. Posjet učenika školskom brodu u izgradnji

4. Udruga

Predloženi *Trajni odbor* nije se osnovao sljedećih pet godina te nije ni u što prerastao. A tko zna kako bi se stvari bile odvijale, da se na horizontu nije pojavila donacija koja je mogla (a tako je i bilo) trajno riješiti našu najveću investiciju, to jest školski brod. Naime, od samoga početka među utemeljiteljima, i kasnije članovima, jedna se struja zalagala za to da se poštuje (i koristi) institucionalni okvir i da se sve radi unutar takvoga okvira, ma kako tijesan bio, a druga da se radi entuzijastički, bez ikakva formalnog okvira. Bilo kako bilo, kada se trebala uplatiti donacija, mi nismo imali žiro-računa, jer formalno-pravno nismo ni postojali. Trebalo je žurno formalizirati naš status, a to je u tom trenutku značilo osnovati građansku udrugu. Izradili smo program i statut, organizirali osnivačku skupštinu, izabrali tijela Udruge, odredili ovlaštene potpisnike, izabrali ime, dobili pečat i žiro-račun. Odredili smo da će se udruga zvati (punim imenom) *Latinsko idro - udruga za promicanje vrijednosti drvenog broda i tradicionalnih načina plovidbe*, skraćeno: *Latinsko idro*.

5. Gajeta Kurnatarica

Sad se moglo pristupiti gradnji broda. Najprije je trebao odrediti kakav brod hoćemo. Odlučili smo se odmah za gajetu, što s obzirom na sve okolnosti, i činjenicu da je gajeta reprezentativni povijesni brod šibensko-zadarskog, a osobito murtersko-betinskog akvatorija, nije bilo previše teško. Također smo odlučili da će to biti manja gajeta (cca 6,50 m), potpuno opremljena i bez motora te da će se zvati *Kurnatarica*.

Motor nismo ni predvidjeli, namjerno smo odustali, iako u tom trenutku realno nismo imali novaca. No, jače od toga je bilo naše svjesno inzistiranje na tomu da napravimo tradicionalni *brod na idra*. Pokazalo se kasnije da je nepostojanje motora u transferima na druge lokacije, na gostovanja i na druge manifestacije na Jadranu i izvan njega toliko kompliciralo i kompromitiralo naša sudjelovanja, da je nakon 2012. donesena odluka da se ipak ugradi motor. Objektivno gledano, sve što se moglo naučiti o jedrenju i veslanju bez motora, moglo se i s motorom. S druge strane, sve gajete i svi leuti u tom su trenutku već imali motore, što je za naš brod stvaralo samo probleme, s obzirom na to da smo iz perspektive drugih sudionika u regatama bili u prednosti. A to je stvaralo nepotreban nemir, ponekad teške riječi, i na koncu - bar kada je riječ o našoj regati - razvrstavanje svih gajeta i kaića u dvije polazne kategorije: jednu s motorom i drugu bez motora.

Što se same gradnje tiče, nakon raspisana natječaja, gradnja broda povjerena je najboljem ponuđaču - *škveru Marin* iz Betine. Još ranije, prije raspisa natječaja, bila je formirana komisija za izbor tipa broda, a ta ista komisija kasnije je nadzirala gradnju. Za vrijeme gradnje napravljena je fotodokumentacija i održano nekoliko radionica sa školskom djecom na licu mjesta, u *škveru*. Brod je porinut 2007. godine uz nazočnost sponzora, članova Udruge i brojnih znatiželjnika.

Slika 4. Porinuće Kurnatarice

6. Škola brodograditelja u drvu - neostvarena želja

Dva od tri temeljna cilja ostvarena su relativno brzo. Odgovor pomorskog duha, koji je preživio u sjećanju i osjećajima, iako se već dugo prakticirao na nov način, bio je izvanredan, a školski brod, gajetu *Kurnataricu*, izgradili smo također brzo. Treći veliki programski cilj bila je obnova rada obrtničke brodograditeljske škole (ŠUP-a). Tu stvari nisu išle jednostavno, a vjerojatno više neće ići nikako, ne osjete li

lokalne zajednice s otoka Murtera i susjednih naselja potrebu za takvim programom. Državne institucije nisu se iskazale, što nije čudno u zemlji gdje se pripadnost moru i Mediteranu iskazuje samo duljinom obale, brojanjem otoka i turističkih noćenja. U tri smo navrata tražili od Ministarstva obrazovanja da se na Jadranu uspostavi program jedne takve škole/centra. Razumije se - osuvremenjen i prilagođen novim potrebama. Čak smo u prvom pokušaju sami izradili prijedlog programa, ali odgovora nije bilo. U zadnjem (trećem) pokušaju Županija je iskazala stanoviti interes, no meandri obrazovne administracije toliko su isprepleteni, da se njima nije moglo ni ploviti, a kamo li doći do cilja. Za one koji ne znaju, podsjetili bismo da je brodograditeljska obrtnička škola postojala u Murteru sve do 1965., i da je uz praksu na betinskom *škeru* formirala stotine kalafata, stolara, mehaničara i bravara.

7. Kuća *Latinskog idra*

Udruga je dugi niz godina djelovala „na otvorenom“, bez prostora za svoje elementarne potrebe. U Murteru, na glavnom trgu (Rudina/Škver) uz more, ispred Stare rive i Velikoga mula na kojemu se odvija većina događaja vezanih uz program *Dana Latinskog idra*, postoji kuća simboličnog imena - *Stranžica*. Kuća je u crkvenom vlasništvu, ali je uvijek bila na raspolaganju mjestu i u funkciji njegovih potreba: Čitaonica, Turistički ured, Kapetanija, lokalni radio... Udruga je smatrala da bi *Stranžica*, kada se konačno oslobodila svih funkcija, mogla biti idealan prostor za potrebe i provedbu programa Udruge, tim više što je bila na savršenoj lokaciji. Tražili smo to od crkvenih vlasti, ali naše molbe nisu bile uslišane. Miris novca ima neodoljivu moć, ma o kome se radilo! Zato je konačna odluka predstavnika Crkve bila da se *Stranžica* da u najam, a zatim pretvori u (atraktivan) ugostiteljski objekt, a nama je tada, 2019., Crkva unajmila (na ugovor od deset godina) jednu drugu, malu kuću, po površini i lokaciji neprimjerenu našim potrebama. Tu smo kuću uz velike financijske napore renovirali „našim“ sredstvima, kreditima, i uz pomoć europskih fondova i 2023. priveli svrsi.

8. Murterini i Betinjani

Iako je sama inicijativa za pokretanje regate i osnivanje Udruge krenula iz Murtera, nikada se nije postavljalo pitanje koje je mjesto Betine i Betinjana u našoj Udruzi. Utemeljitelji su od prvoga dana bili stajališta da je riječ o jedinstvenom prostoru pomorske kulture, u kojemu svako mjesto ima svoje komplementarne posebitosti. Međutim, da bi se to stanje i formaliziralo, Statutom se odredilo da tri od devet članova Upravnog odbora moraju biti iz Betine, a jedan od te trojice potpredsjednik Udruge. U Statutu je također, uz puno ime Udruge, navedeno i sjedište: Murter-Betina. Nakon osnivanja udruge *Betinska gajeta 1740*, tih odredbi više nema. Naime, mnogi članovi naše Udruge našli su se duboko povrijeđeni ignorantskim stavom utemeljitelja *Betinske gajete* prema našoj udruzi (Skračić, 2022: 47-71), pa

su zato tražili, a to je Skupština prihvatila, da se dvije spomenute odredbe (Betinjani - članovi Upravnog odbora i sjedište Udruge) izbrišu iz noveliranog statuta.

Međutim, ta činjenica nije narušila suradnju, osobito među najutjecajnijim članovima obiju udruga i njihovim rukovodstvima. Svi programi koji su se do tada zajednički izvodili, nastavili su se izvoditi i dalje, a tako je i danas (zajednički nastupi na drugim manifestacijama, sudjelovanje u regatama, korištenje muzejskih usluga i prostora...). Viši cilj - rad na afirmaciji maritimne baštine - neutralizirao je sitne razmirice koje su bile očekivane, ali isto tako i prevladane. To je uvijek slučaj kada se nastupa u dobroj vjeri i za opće dobro. Konačni cilj betinske udruge i Betinjana bio je osnivanje *Muzeja betinske drvene brodogradnje* i zajedno s njim *Muzeja na otvorenom* u betinskom *portu*. I u tome su uspjeli 2015. godine. Svi su naši članovi, u mjeri u kojoj je to bilo do njih i koliko ih se pitalo, bili na raspolaganju pokretačima inicijative.

9. Afirmacija maritimne baštine

Još prije nego je sagrađena *Kurnatarica*, naša manifestacija počela je dobivati današnje oblike. No, ono što se čini najvažnijim i u čemu će *Latinsko idro* u budućnosti vjerojatno imati svoje mjesto u pomorskoj memoriji Jadrana, obnova je plovidbe latinskim jedrom na velikom dijelu Jadrana. Mnogi nasljednici drvenih brodova poželjeli su da u svojim sredinama pokrenu manifestacije i udruge slične programske orijentacije.¹² Istina je da su i prije nas postojali ozbiljni pojedinci koji su mnogo učinili za afirmaciju jadranskoga povijesnog broda.¹³ No nitko do danas nije, po procjenama mnogih, dao takav zamah općem interesu za obnovu plovidbe i svega što je prati, kao *Latinsko idro*. Ni jedna slična manifestacija na Jadranu - s izuzetkom neretvanskoga *Maratona lađa* - ne okuplja toliki broj sudionika na jednom mjestu.¹⁴ Dovoljno je u *Danima Latinskog idra* biti u Murteru, pa da se u to uvjerimo.¹⁵ Broj

¹² Nakon naše prve regate (1998., prije nego je formaliziran status udruge pod imenom *Latinsko idro*), pokrenute su u okruženju mnoge regate i osnovane udruge istog ili sličnog profila.

¹³ Najvažniji predstavnik nove orijentacije prema baštini svakako je bila komiška udruga *Ars halieutica* te njezini eminentni predstavnici Joško Božanić i Velimir Salamon. Nastala u prostoru velike plovidbene i ribarske tradicije nije, unatoč golemom doprinosu za afirmaciju hrvatske pomorske baštine, bitno utjecala i na njezinu popularizaciju.

¹⁴ Treba reći da *Maraton lađa* gotovo u svemu odudara od svih drugih tradicionalnih manifestacija, što mu međutim ne oduzima pečat izvornosti i specifične tradicionalne plovidbe: regata je isključivo veslačka s brodovima sagrađenim za tu svrhu; svi su brodovi jednakih dimenzija i s istim brojem veslača; natjecanje u principu ne ovisi o snazi i smjeru vjetrova; zbog prirode riječnih obala, omogućen je pristup velikom broju promatrača. Konačno, po broju brodova koji sudjeluju u natjecanju, *Maraton* je daleko iza *Latinskog idra* i brojnih drugih dominantno etnoloških regata.

¹⁵ Takvoj afirmaciji Murtera bez sumnje su pridonijele i neke objektivne činjenice. Prva je geografska položnost mjesta, točnije središnji položaj na jadranskoj obali; druga je najveći broj drvenih brodova i danas u upotrebi na jednom mjestu (oko 250), koji su plovili latinskim jedrima, i treća - sretan odabir termina (konac rujna, kad počne najavljivati turistička groznica).

sudionika u regati, domaćih i gostiju, o tome najjasnije svjedoči. Onaj požar, koji smo spomenuli na početku, zahvatio je najprije susjede, da bi se razbuktao po čitavom Jadranu.

I više od toga. Sa svom odgovornošću možemo tvrditi da je i u inozemstvu, onom inozemstvu koje drži do svoje pomorske baštine, *Latinsko idro* više na cijeni nego u svom mjestu rođenja. Provjerili smo to i u inozemstvu, i na licu mjesta u Murteru, kada su nam dolazili gosti iz mediteranskih zemalja s *idračkom* tradicijom. U najprestižnijem časopisu na svijetu za tradicionalnu pomorsku baštinu, *Chasse-marée*, u dva su navrata objavljeni veliki prilozi o *Latinskom idru*.¹⁶ U tom kontekstu željeli bismo također spomenuti da smo s našim brodom sudjelovali na najvećim festivalima mora i pomorske kulture, kao što su Venecija (2005.), Brest (2008.), Morbihan (2015.) i Sète (2016.), a mnoge smo pozive morali odbiti, što zbog velikih transportnih troškova zbog nepostojanja vlastite operative za transport, što zbog pomanjkanja ljudi za formiranje posada.¹⁷ Naša je gajeta do danas sudjelovala u gotovo svim regatama i manifestacijama na hrvatskom dijelu Jadrana, a virtualno, na internetu i u obliku predavanja i prezentacija, u mnogim mjestima diljem Hrvatske i Europe: u Zagrebu, Barceloni, Gandiji, Pisi, Brestu, Morbihanu, Sèteu i Parizu. Gostovali smo, ali samo kao posada bez broda (brod nam je osigurao domaćin) na regati u Stintinu (Sardinija).

10. Regate

10.1. *Idračke regate*

U zadnjem tjednu *Dana* održavaju se tri regate na jedra: *Malo latinsko idro* (dječja u kaićima), *Gaeta's cup* (sportska u gajetama) i konačno *Latinsko idro*, velika regata (leuti, gajete i kaići) - zaštitni znak manifestacije i njezin središnji događaj. Djeca jedre, kako je već kazano, u kaićima, u vjeri da će se putem njihova sudjelovanja očuvati tradicionalno jedrenje. Sportska regata *Gaeta's cup* reminiscencija je na naše prve regate i želja, osobito mlađih, da se provjere mogućnosti našega broda u jednom mogućem sportskom modelu natjecanja. *Latinsko idro* je glavna i najmasovnija regata. Održava se uvijek u nedjelju u isto vrijeme i s njom se, nakon memorijskoga gulaša na Velikom mulu i proglašavanja svih pobjednika, završava druženje s *latinskim idrom* u murterskoj izvedbi¹⁸. Broj sudionika posljednjih se godina ustalio između 70 i 80

¹⁶ Klement Jadrešić, 2006, *Latinsko idro - voiles latines en Croatie, Chasse-marée*; no. 186, str. 50. - 58; Sandrine Pierrefeu, 2015, *Croatie la mer patrie, Chasse-marée* no. 268, str. 16. - 28.

¹⁷ Moramo priznati da smo, unatoč pozivima, sve manje prisutni u inozemstvu. Veliki troškovi, osobito uređenje *Kuće Latinskog idra* te skroman proračun Udruge glavni su razlog odustajanja. A ima i drugih razloga.

¹⁸ Nastojimo da gulaš bude od *kurnaske* bravetine. To nam ne uspijeva uvijek. Ipak, ponekad uspije. Jedan naš član povjerio je Udruzi na brigu i korištenje svoje stado na otoku Kameni Žakan. Kako briga za kornatske ovce ne zahtijeva veći napor, nastojimo drugi dio obaveze (meso za naše potrebe) koristiti maksimalno.

brodova (godine 2023. najviše - 90). Najbrojniji sudionici su, logično, Murterini i Betinjani. Još od prvih regata naši su stalni gosti Hvarani, Rabljani, Dražani, Lovranci, Zlarinjani, Prvićani, Pašmanci, pa Rovinjski, Splitski, Komižani, Velolučani, i zadnjih godina još Nerezinski, Vrbovljani, Krčani, Jezerani i Tišnjani. Plovi se manje-više istim rutama, a one su na neki način i programski zadane. To je murtersko-betinski težački akvatorij. Pobjednicima se, po kategorijama, dodjeljuju nagrade za prvo, drugo i treće mjesto. Nagrade se dodjeljuju i svima koji su svojim trenutnim ili trajnim doprinosom zadužili Udrugu i pomagali joj u njezinim nastojanjima.

Ova je regata i druženje uz jednostavnu hranu bez sumnje najvidljiviji dio programa *Dana Latinskoga idra*. Ona je „zakonito dijete“ murterske plovidbene prošlosti. Regata je natjecateljska, a kako u njoj sudjeluju brodovi različitih tipova i veličina, neki s motorom (ovdje je važan vijak), a neki bez njega, pri razvrstavanju je stvoren veliki broj kategorija. Moglo bi se reći - nikada dovoljan da se ugodi svima. S obzirom na to da ne postoje dva ista drvena broda - kako kažu kalafati - znalo se u šali reći da bi trebalo onoliko kategorija koliko je i brodova. Iako je sudjelovanje u natjecanju najsnažniji motiv, ova regata je pokrenula nemjerljiv broj korisnih postupaka za očuvanje murterske, i ne samo murterske, plovidbene tradicije: napravljeno je ili potpuno obnovljeno mnogo brodova, gotovo sva jedra, bezbroj lantina i jarbola, nekoliko *timuna*, *soha* i vesala. Regata je, osim toga, afirmirala Murter kao nezaobilazno mjesto na karti tradicionalne plovidbe.

Međutim, sve ima i svoje naličje. Regata je krenula putem koji više nije jednostavno pratiti. Postupno, ali sigurno, sve se podređuje pobjedi: start podsjeća na *Formulu 1*; lantine su postajale sve duže, a površine jedara sve veće; pojedine posade su iskrcavale „nepotrebnu“ opremu da bi brod bio lakši; na startu su se ostavljali sidreni konopi i ugrožavali plovidbu drugih brodova; mnogi nisu željeli u svoj brod obične znatiželjnike... Briga za autentične materijale (*idrinu*, konope, *taje* i ostali *armiž*), a naročito za postupke u pripremanju broda za jedrenje (npr. *jarbulivanje*, *veživanje idra*, *imbroja*, *trcalora*) nestaje. Nije potrebno naglašavati da upravo u spomenutim znanjima i vještinama, a ne u natjecanju, leže temelji murterskoga plovidbenog identiteta, i ako njih ne sačuvamo, zauvijek ćemo zakopati našu pripadnost tradicionalnom brodu i moru. Organizatori imaju sve više teškoća u namirivanju sredstava za sve veći broj sudionika. Na sve ove pojave reagirale su i druge udruge (vidi niže).

10.2. Veslačke regate

Prva veslačka regata održava se na Malu Gospu (8. rujna) i s njom započinje manifestacija. Jedino je ova regata dio natjecateljske tradicije Murterina te bi upravo ona trebala biti autentični predstavnik naše pripadnosti brodu. Nažalost, nije tako. Za to ima mnogo razloga, ali najvažnijim se čine napuštanje veslanja i sve manje pojedinaca koji znaju veslati *alla veneziana*. Svemu treba pridodati da većina današnjih brodova ima samo dva vesla, uglavnom stara i *kunkulana*, a neki ni jedno.

U takvim okolnostima, za veslanje su zainteresirani samo stariji i oni koji imaju vesla, a njihov je broj svakim danom sve manji. Ipak, rastom broja udruga u okruženju i povećanjem broja članova (veslača i veslačica) dolazi do stanovite revitalizacije i povećanja interesa. Naša udruga još uvijek uspijeva organizirati *Malu veslačku regatu* (djeca), a od 2018. i jednu veliku pod nazivom *Didovin veslun*. U početku je ova potonja bila zamišljena kao natjecanje između četiri otočna naselja (Murter, Betina, Tisno i Jezera), no kako je interes rastao, otvorili smo je i prema susjedima. Jedino ograničenje koje je ostalo na snazi jest da svako mjesto može predstavljati samo jedna posada. Osim spomenutih, održava se u *Danima* i jedna regata sa ženskom posadom.

Slika 5. Veslači – stara škola

11. Gastronomija

Unutar Udruge organizirala se jaka družina koja brine o *spizi*, a čine je naši stariji članovi, koji su istodobno najbolji veslači, *idrači*, a često i pjevači. Njihova ljubav prema pripremanju hrane i služenju nema granica. Čini nam se da je njihov jednostavni gastronomski program najbolje prepoznata komponenta *Dana Latinskog idra*. Naš najbolji proizvod - kako se to danas voli reći! U legendu polako ulazi *kurnaski gulaš*, nakon regate u nedjelju. U šali smo predlagali kako bi trebalo napraviti još jednu novelu statuta Udruge, i promijeniti joj ime u *Latinsko idro - udruga za promicanje vrijednosti drvenog broda i kurnaskoga gulaša*. To druženje s hranom i *bevandom* na otvorenom, uza same *prove od gajet* i na njima, ima neodoljivu privlačnost. Naši prijatelji iz drugih jadranskih središta i iz inozemstva bezbroj su puta to naglasili. Jede se i drugdje dobro, ali često u okolnostima i prostorima koji ne izazivaju takvu ugodu. I mi smo svugdje dobro jeli, i uvijek nas se gostilo s uvažavanjem, no čini nam

se (možda pretjerujemo) - nigdje kao na našem Mulu. Nigdje se na taj način hrana nije ujedinila s temeljnim programskim sadržajem. Do mjere da je i sama postala sadržajem.

Slika 6. Protagonisti kulinarske škole Latinskog idra

Od samoga početka vodili smo računa da program *Dana Latinskog idra* bude jednostavan i, dodali bismo, narodni. Jednostavan i svakome prihvatljiv. Svaka ekskluzivnost i svraćanje pozornosti na sebe umjesto na sadržaj teško prolazi, a u Murteru - rekli bismo - nikako. Težili smo zato da, na neki jednostavan način, svatko tko želi u njemu može sudjelovati. Prvi je uvjet bio da se glavni dijelovi manifestacije odigravaju u dane kada je najveći broj ljudi slobodan. To je jedan od razloga zbog kojega smo svjesno podlegli vikendizaciji i udaljili se od izvorne izvedbe regate na blagdan svetoga Mihovila (29. rujna). Odlučili smo da će se pučki, narodni, dio programa odvijati u subotu, a sama regata u nedjelju. U subotu, dakle, *marenda* na Staroj rivi i Velikomulu za svih (sudionike, mještane i goste), jednostavna i jeftina: pečene srdele, vino i *friški* kruh. Gastronomska grupa Udruge do te je mjere uvježbana i efikasna u pripremi i distribuciji hrane, da čak i oni koji svemu prigovaraju, nemaju što reći. Uz *marendu* smo malo - pomalo krenuli s jednostavnim etnološkim programom, kako se ne bi izgubila nit vodilja naše manifestacije, tj. stalno podsjećanje na ono što čini naš ukupni identitet kad je riječ o moru i brodu. Počeli smo s *tučenjem mrte* na Staroj rivi, a potom smo, godinu za godinom, otvarali nove teme: *tanganje* i *rastiranje mriž*, demonstracija lova šabatom, *pletanje vrš*, prezentacija i demonstracija lova *migavicom*... Osobito važan element jutarnjeg programa bio je - i za sada se još uvijek drži - *armiživanje broda*. To je natjecanje među sudionicima (koji žele) u vještini pripreme broda za jedrenje (*veživanja idra*, *imbrojevi*, *svi ostalih*

konopov i razvijanje idra). Prethodno formirana Komisija od tri člana odlučuje o pobjedniku, a pobjednik je onaj koji u najkraćem vremenu najurednije *armiža brod za idriti*. Bogata nagrada za pobjednike primjerena je trenutku: pršut, *peča sira* i *damjana vina*.

Subotnji program, u kojemu sudjeluju svi koji žele, nastavlja se rano poslije podne plovidbom prema Betini. Na betinskoj rivi, ispred Starog mlina, ponovno je okupljanje uz *spizu*, *bevandu* i pjesmu. Poslijepodne je na jelovniku meso s roštilja. Od 2018. u gastronomski program uključila se i lokalna udruga *Bakarice*, koja u zadnjem tjednu *Dana* priprema večeru na otvorenom za sve sudionike uz minimalnu naknadu. U gotovo izvornom ambijentu etnoloških predmeta i postupaka, pripremaju se starinska jela od suhe ribe (pasovina, suhe tabinje i suhe hobotnice) te od sušenih mahunarki (čičvarda, bob, bigule...).

12. Edukacija

Na samom početku djelovanja, jedan od naših najvažnijih ciljeva bila je upravo edukacija. No, kako je vrijeme odmicalo, pokazalo se da je to jedan od najsloženijih zadataka te da rezultati nisu, a vjerojatno neće biti ni ubuduće, na razini očekivanja. Najteže je s djecom! Kod njih je općenito došlo do potpunog prekida u kontinuitetu. Samo ona djeca koja dolaze iz obitelji gdje se s brodom još uvijek na ovaj ili onaj način živi, i ona koje roditelji upućuju na vrijednosti mora i broda, pokazuju određeno zanimanje. Zbog toga je, prema našem mišljenju, najvažnije bilo krenuti prema najmlađima, pa smo tako i postupili. S jedne strane kroz edukaciju o vještinama za plovidbu (veslanje i jedrenje), a s druge kroz usputne programe vezane uz brod i plovidbu. Što se prvoga dijela tiče, već godinama djeluje *Ljetna škola* jedrenja latinskim jedrom. Školu vode naši članovi, prije svih entuzijasti koji imaju na raspolaganju više slobodna vremena, najčešće umirovljenici. Fluktuacija u broju polaznika je velika, budući da djeca, uz ostalo, u velikoj mjeri ovise o rasporedu slobodnog vremena unutar svojih obitelji. Neka vrsta produžetka takve edukacije su dvije dječje regate u zadnjem tjednu *Dana* - jedna veslačka, a druga *idračka*, pod nazivom *Malo latinsko idro*. Regate se održavaju u najmanjim brodovima na našoj skali - u kaićima.

Drugi dio dječjeg programa i rada odnosi se na radionice s djecom vrtićke dobi, najčešće u samom središtu mjesta. Radionice vode naše članice, odgajateljice i učiteljice. Po završetku, radovi se prezentiraju javnosti. Osim toga, obično se pred regatu u školi pišu sastavci na temu broda i jedra. Najbolji od tih radova objavljuje se u *Murterskom godišnjaku*. Sa školskom djecom, obično s osmim razredom, organiziramo jednodnevni posjet Kornatima i crkvi u Tarcu. Razmišljamo i o drugim pristupima, metodološki i tehnološki primjerenijim vremenu u kojemu živimo. No, za sada za to jednostavno nemamo snage. Primjeri dobre prakse za tako nešto su digitalni programi u *Muzeju drvene brodogradnje* u Betini, *Kući od mora* u Mošćeničkoj Dragi, *Kući o batani* u Rovinju i drugdje.

13. Prateći programi

13.1. Vjerski pohodi

Nakon stalnog traženja i programskih i izvedbenih sadržaja i dugogodišnjeg balansiranja između naših mogućnosti i želja, rad Udruge u posljednjih desetak godina uglavnom se svodi na organiziranje *Dana Latinskog idra* i na pohode našim brodovima domaćim i stranim manifestacijama posvećenima pomorskoj kulturi. Među tim pohodima svakako treba izdvojiti jedan od prije dvadeset godina. Bilo je to prilikom dolaska pape Ivana Pavla II. u Zadar 2003. godine. Mi smo ga dočekali s petnaest brodova, usidreni u Kanalu pred Forumom. Najintrigantniji dio ove priče sastoji se u tomu što je i pozornica, priređena za doček Svetoga Oca, bila (doslovno) u sjeni latinskog *idra* vezanog na lantinu iznad pozornice/oltara - autorski rad našeg člana, akademika Nikole Bašića, a u izvedbi naših članova - kalafata i jedrara.

Slika 7. Papin oltar u Zadru pod latinskim jedrom

Od prve godine, kada se čitav program odvijao u jednom popodnevnu, stigli smo do današnje strukture programa, kojoj ni jedan tjedan više nije bio dovoljan, pa smo ga rasporedili na nekoliko tjedana i nazvali *Dani Latinskog idra*. Sve teme i izvedbe

grupirane su unutar vremenskog okvira od Male Gospe (8. rujna) do zadnje nedjelje rujna ili prve listopada, zavisno o tome kako pada blagdan svetoga Mihovila. Sveti Mihovil je murterski *patron* i ova regata organizirala se njemu u čast, pa se u početku i zvala njegovim imenom.

Danas je stanje otprilike ovakvo: jedna grupa sadržaja okupljena je oko kršćanskih blagdana i pohoda prekomorskim svetištima u Kornatima, koji su dio pomorske i kršćanske tradicije mjesta. Sami *Dani* započinju na Malu Gospu veslačkom regatom. Unazad desetak godina dovršena je crkva na Žutu, koja se s prekidima gradila jedno stoljeće. Kako njezin titular, *Uznesenje Svetoga Križa*, pada usred *Dana Latinskog idra* (14. rujna), to Udruga svake godine organizira pohod brodovima Žutu i crkvi na Grbi. Večer prije svi brodovi i svi koji se zateknu na Žutu gosti su Udruge u jednom od žutskih *porata* s ugostiteljskim sadržajima, gdje se organizira druženje s večerom i malim programom, koji se uglavnom svodi na priče i anegdote iz plovidbe i kornatskoga života. Ovakva druženja Udruga je organizirala i prije posvećenja crkve na Grbi (2011.), po kornatskim *portima* Donjega Kurnata, a od tada najčešće na Žutu.

Treći blagdan kojemu Udruga posvećuje iznimnu pozornost je blagdan Pohoda Marijina Elizabeti, odnosno Gospe Petrovčića, a danas najčešće Gospe o' Tarca¹⁹. Gospu o' Tarca Kurnatari doživljavaju kao svoju zaštitnicu. To je najstarija crkva u arhipelagu, a po njoj se on nekada i zvao - *Insulae Sanctae Mariae*. Blagdan se donedavno slavio 2. srpnja (odnosno kasnije, i danas u prvoj nedjelji srpnja). Odnedavno je Katolička crkva promijenila svoj kalendar i blagdan „preselila“ na 31. svibnja. Kako je Gospe o' Tarca u međuvremenu postala pučko, a ne više samo kornatsko hodočašće te kako također pada u ljeto, sama Udruga ne mobilizira posebno svoje članove, budući da su mnogi od njih taj dan u Kornatima po različitim osnovama. Zbog toga je još Željko Jerat inicirao da svake godine organizira izlet s učenicima osmoga razreda osnovne škole na Gospin blagdan po novom kalendaru (31. svibnja). Cilj je izleta da se mlade senzibilizira za povijest arhipelaga, a lokalitet na kojemu se nalazi crkvice najvažnije je mjesto kornatske povijesti. Nakon glagoljaške mise, netko od upućenih približi djeci vrijeme i prostor u kojemu su ove građevine nastale, i koja je njihova važnost za kornatsku i nacionalnu povijest.

13.2. Predavanja

Popularno-znanstveni okvir manifestacije obilježen je nizom predavanja koja se odnose na brod i našu svekoliku, i ne samo *idračku*, baštinu. Do sada su u tom dijelu programa sudjelovali mnogi ozbiljni znanstvenici i popularizatori pomorske

¹⁹ Ova se crkva ne smije zamjenjivati s onom na Piškeri. Nju Kurnatari ne doživljavaju kao svoju, jer ona to zapravo i nije. Crkvu su u XVI. stoljeću podigli saljski ribari za svoje potrebe, a ona je i danas pod jurisdikcijom Zadarske nadbiskupije. Kurnatari kao svoju doživljavaju samo crkvu u Tarcu, koju su podigli prvi *kurnaski* pastiri i težaci na ruševinama bazilike iz VI. st. Ova crkvice je pod jurisdikcijom Šibenske biskupije.

kulture na Jadranu, njegovom hrvatskom i talijanskom dijelu, a podnose se izvještaji i saznanja s drugih obala na kojima je plovio naš brod i naše posade. Svake godine održe se najmanje dva predavanja. U programu je do sada sudjelovalo osam gostiju iz Italije i Španjolske (Katalonije), Francuske i Norveške, a broj domaćih predavača bio je znatno veći. Ovaj znanstveno-kulturni okvir prate izložbe, najmanje jedna svake godine. Do sada su izlagali naši eminentni maketari, fotografi i slikari.

13.3. Pjevanje

Obnova pjevanja započela je i prije obnove plovidbe na jedra. Danas Murter ima, zahvaljujući golemom naporu pojedinaca, vjerojatno najopsežniju u note stavljenu monografiju glagoljaških napjeva (Špralja, 2011). Do prije nekoliko godina intenzitet rada bio je koncentriran u okviru programa *Slovo Rogovsko*. Danas se, međutim, održava samim pjevanjem. Dok traju *Dani Latinskog idra* održava se i pjevana misa na crkvenoslavenskom za pokojne članove Udruge (crkva svetoga Roka). Mnogi *pučki pivači* ujedno su i aktivni članovi Udruge. U prvim *Danima* u programu su još aktivno sudjelovali *Zbor svetoga Mihovila* i klapa *Mela*. Održavala se i godišnja smotra klapa pod nazivom *Susret klapa pod latinskim idrom*. Pjevanje i glagoljaško pjevanje jedna je od bitnih sastavnica murterskog identiteta. Zato je dio programa *Dana Latinskog idra* posvećen glazbenim izvedbama od neprocjenjive važnosti. No, čini se da taj pjevački zanos posustaje.

14. Nakon Željka

Slika 8. Predsjednik udruge Latinsko idro (1956.-2019.)

U travnju 2019. napustio nas je naš najodaniji član, jedan od utemeljitelja Udruge i njezin najvažniji promotor (Skračić, 2022: 47-70). Pokazalo se odmah nakon prvih regata u Murteru da se njegov „plan“ obnove i afirmacije pomorske baštine nije odnosio samo na Murter. U taj se plan uključio, u samo nekoliko godina, čitav Jadran koji je nekada plovio latinskim jedrom. I ne samo taj, već i onaj koji je plovio oglavnim jedrima (Vuletić, 2017: 135-149). Željko je na taj „pothvat“ bio pripremljen od djetinjstva. Trajna prisutnost u brodu i na moru, predanost poslovima na moru i s morem, nevjerojatna energija i entuzijazam te neupitna iskrenost i velikodušnost nadrasli su vrlo brzo murterske i nacionalne okvire. Na neki bizaran način, on sam bio je pomorska kultura u interpretaciji *Latinskog idra*. Nehotice je zapalio požar, koji se kasnije razbuktao. Potiho i prešutno, nastao je pokret koji bi se bez straha mogao zvati njegovim imenom. Željkov pretužan ispraćaj na murterskom groblju 24. travnja 2019. svjedočio je sam za sebe o mjestu koje je zauzeo u dušama ljudi od mora. I ne samo njih.

Slika 9. Posljednji pozdrav Predsjedniku

Htjeli smo Željkovo mjesto u nastajanju i provedbi ovoga zanosa obilježiti nečim snažnim, nečim što će ga trajno držati uz nas.²⁰ Pomislili smo na uspostavu nacionalne nagrade za čuvare maritimne baštine s njegovim imenom. Nakon duge analize i konzultacija s drugim udrugama te nakon šutnje Ministarstva kulture, kojemu smo se

²⁰ Na nekim portalima pojavila se kritika da Udruga ne čini dovoljno za očuvanje sjećanja na Željka. Zanimljivo je da je riječ o ljudima koji su uživali u Željkovoj velikodušnosti dok je bio živ. Pozivamo stoga njih i sve koji žele dodatno osvijetliti Željkovo djelo da to učine, ili da se jave sa svojim prijedlozima. Mi činimo što možemo.

obratili s našim prijedlogom, odlučili smo da ćemo od karaktera nacionalne nagrade privremeno odustati, ali ne i od nagrade kao takve. Nagradu naše Udruge, pod nazivom *Matrikula čuvara hrvatske maritimne baštine - Željko Jerat Cum*, utemeljili smo 2022. godine. Nagrada se sastoji od simboličkog i materijalnog dijela. Simbolički je dizajnirao naš član, akademik Nikola Bašić, a fizički ga oblikovao predsjednik udruge *Kanata*, maketar i pomorski kapetan Tomislav Tičić. Materijalni iznos nagrade je 1.330 eura. Žiri za izbor nositelja nagrade sastavljen je od sedam članova, zaslužnih aktivista u polju maritimne kulture sa svih strana Jadrana, a na čelu mu je predsjednik udruge *Latinsko idro*. Dosadašnji dobitnici su: Vladimir Skračić (2022.), Velimir Salamon (2023.) i Joško Božanić (2024.).

Obećali smo još na komemoraciji da ćemo u sjećanje na našeg dotadašnjeg predsjednika prirediti opsežnu monografiju o njemu i njegovom maritimnom kurikulumu. To smo 2023. konačno i učinili. Objavili smo knjigu pod naslovom *Željko Jerat - Cum: More, more i opet more* (Latinsko idro, Murter, 2022., 316 str.). Monografija je koncipirana tako da je svatko tko je želio mogao sudjelovati u njezinu nastajanju. Mnogi su pristali: obitelj, novinari, fotografi, prijatelji, članovi naše udruge, najbliži suradnici i brojni članovi sestrinskih udruga. I ne samo s Jadrana. Monografija je obogaćena velikim brojem fotografija sudionika u našim manifestacijama, a još uvijek je dostupna na adresi Udruge.

Mnogi su se bojali da nakon Željkove smrti ništa neće biti kako je bilo ranije. U neku ruku, imali su i pravo. Nestalo je njegova sveprisutnoga glasa u *portu*, njegove dinamike, energije i odlučnosti. Zavladao je neki neprirodni mir. Čekalo se! No, mi koji smo s njim od početka brinuli o Udruzi i koji smo u tom trenutku shvatili koliko je važno, upravo zbog uspomene na Željka, održati kontinuitet njezina djelovanja, nismo smjeli odustati. Pravili smo se na neki način kao da se ništa nije dogodilo. Smatrali smo da Željko i njegov brod imenom *Latinsko idro* mora ploviti dalje, da taj brod, za kojega smo ustvrdili da smo mi sami, ne može ostati vezan u *mulu*. Organizirali smo izbornu skupštinu Udruge te izabrali novoga predsjednika i novi Upravni odbor. Nije bilo iznenađenja! Opet je na neki način sve bilo pripremljeno logikom rada za opće dobro. Novi predsjednik, odgojen u istom ambijentu i s istim preferencijama kao i prethodni, uzeo je *timun* u ruku i *zaveza* provjerenom rutom i s jednakom odlučnošću. Sa stanovitom zebljom očekivali smo *Dane Latinskoga idra* te 2019. godine. Odlučili smo ranije da program za početak nećemo mijenjati ni u jednom segmentu. Jedina dopuna bio je neki oblik komemorativnoga sastanka, na kojem su sudionici iznosili svoja sjećanja na Željka i druženje s njim. Nakon toga program je tekao kao da se ništa nije dogodilo. Kralj je umro. Živio kralj! U regati su sudjelovala 84 broda. I odaziv i atmosfera bili su veličanstveni, dostojni Željkova spomena.

Toga istoga ljeta 2019. godine, još prije regate, na zasjedanju AAAM-a, *Asocijacije pomorskih muzeja Mediterana* u Betini, Udruga je primljena u Asocijaciju kao pridruženi član. Impresivne su bile ovacije sudionika nakon izlaganja posvećena Željku, iako je bila riječ o delegatima s raznih obala Mediterana. Željko, međutim, nigdje nije bio stranac, iako je počivao na susjednom groblju.

Držeći se svih uputa nadležnih službi, uspješno smo održali glavnu regatu i dio programa za vrijeme COVID-a 2020. godine. I odaziv je bio značajan. Uključili smo se potom u LAGUR *Galeb* - Tribunj i izradili, nakon raspisana natječaja, novi vizualni identitet Udruge, u kojemu se ističe tradicionalno obilježje svečane ženske nošnje. Riječ je o šudarima, dizajniranim maramama za glavu murterskih žena koje su, za razliku od mnogih na Jadranu, bile punopravni članovi posada *kurnaskoga broda*. Osim toga, šareni *šudari* bili su mjesni ukras za velike blagdane i svečane prilike, a *Dani Latinskog idra* postali su jedna od njih.

Još dok se plamen nije bio potpuno razbuktao, pokrenuli smo u dva navrata, jednom u *Dane Latinskoga idra* i jednom za vrijeme nautičkoga sajma u Zagrebu, razgovore o kalendaru manifestacija i jedinstvenim pravilima za sudjelovanje u njima. Prvi pokušaji bili su neuspješni. Međutim, nakon što su prijatelji s Kvarnera pokrenuli i ostvarili svoju *Koordinaciju* za sjeverni Jadran, pokušali smo i mi ponovno, i zahvaljujući iznimnim naporima pojedinaca, u tomu uspjeli. Napravljen je novi kalendar za sve udruge iz zadarsko-šibenskoga akvatorija i potvrđen Pravilnik. Pravilnikom se uz kalendar, opća načela o organizaciji i vođenje regata uređuju jedinstveni elementi opreme za sve sudionike svih regata u kojima se natječu članice Koordinacije. Ona se u prvom redu odnose na dužinu lantine i dužinu jedra po lantini (1,6 dužine broda), dužinu jedra po brodu (od *provenoga* do *krmenoga mankula* po dijagonali), obliku jedra (po donjem i zadnjem porubu ravno ili *uideno*), materijalima za konope i jedro (preporučuju se prirodni materijali), a *here/ferse od jedra* okomite.

15. Zaključak

Udruga *Latinsko idro* nije ostvarila sve svoje ciljeve, i kako to često biva - neke možda nikada neće ni ostvariti. Osim toga, zbog protoka vremena i novog općedruštvenog i maritimnog okruženja, mnoge će ciljeve valjati prilagoditi novom vremenu i novom okruženju. S jedne strane, sve prisutnija svijest o čuvanju nematerijalne baštine rezultira sve većim brojem zainteresiranih pojedinaca, udruga i manifestacija, a s druge, sve veći broj zainteresiranih usmjeren je prema većoj vidljivosti i prisutnosti u javnom prostoru (mediji, regate, novi brodovi, nova jedra, nova oprema), a sve manje prema nematerijalnoj, „nevidljivoj baštini“ (obnova starih znanja i vještina u plovidbi jedrima i na vesla; opremanje broda i upravljanje njime). Tome je najviše pridonio natjecateljski duh i pobjednički mentalitet, koji se kod novih generacija razvio do neslučenih razmjera, ponekad i na štetu čuvanja baštine u koju se svi zaklinju.

Udruga *Latinsko idro* od svoje je prve regate stavila u program i jedno i drugo. Osobito smo bili svjesni opasnosti od nestajanja nematerijalne baštine za čije smo očuvanje, u trenutku osnivanja Udruge, imali najbolje uvjete²¹. Kako su, međutim, stari

²¹ Vrlo su ganutljiva sjećanja na prve regate, kada su nam naši stari *idrači* - tada prosječno stariji od sedamdeset godina - pomagali u *jarbulivanju* broda, stavljanju *pekje* na lantinu, vezivanju *idra* i

po prirodi stvari odlazili, a mladi dolazili, i to u velikom broju, naše polazne zamisli pod takvim pritiskom jednostavno nismo mogli pratiti. Interes je prebrzo nadrastao sva očekivanja, i amaterski okvir u kojemu smo djelovali i danas djelujemo, postao je pretijesan za inoviranje. Trebalo je održati kontinuitet i sačuvati rastući interes. Veliki broj posada, i općenito sudionika, a sada još i turista, stavljao je, a stavlja i danas, organizatore na velike muke, prije svih ostalih Upravu te samo zahvaljujući golemom entuzijazmu i požrtvovnosti naših najvjernijih članova uspijevamo držati korak. Nastavi li se ovaj trend, u budućnosti će se morati uspostaviti neka vrsta profesionalizacije.

Drugo veliko pitanje je modernizacija, koju nije lako pratiti. Ovako razgranat i masovan program traži nove ljude, ljude upućene u suvremene načine komuniciranja i apliciranja na raznolike fondove. Amaterski okvir, iako presudan i najvažniji, teško će u budućnosti namicati sredstva i pratiti sve mogućnosti koje će se u perspektivi otvarati, iako će naš temeljni model funkcioniranja i dalje ostati - da ponovimo - narodni. On se do sada pokazao jednostavnim, iskrenim i vjerodostojnim. Naši članovi, naši mještani i naši gosti to prepoznaju i na tome su nam - često to ističu - zahvalni. No, nema nikakve kontradikcije u tome da to sačuvamo i da se istodobno „moderniziramo“. U tome ćemo nastojati, prije svega uključivanjem novih snaga, mladih i pripremljenih za suvremene načine djelovanja. A to već i danas činimo.

Slika 10. Nakon starta

podvezivanju *trcalora*. Bili su nam zahvalni, ponajprije zato što i mi to volimo, ali još više zato što smo im dali priliku da pokažu da ono što oni znaju nije beskorisno i da to znanje, u biti, ne posjeduje više nitko osim njih.

Dani Latinskoga idra postali su, kako u Murteru tako i u okruženju, prvorazredno mjesto okupljanja i ugođe, mjesto slavljenja i afirmacije tradicionalne pomorske kulture. Nije možda na nama da o tome sudimo, ali se čini da je tako. U trenutku kad jadranska obala stenje pod teretom nebrige za javno dobro, mislimo da je to dobar znak. I zato potičemo svih na svim jadranskim točkama da nastave borbu za pravi, autentični Jadran, a ne za njegove surogate.

Literatura

- Filipi, Goran (1997): *Betinska brodogradnja - etimologijski rječnik pučkoga nazivlja*, Županijski muzej u Šibeniku, Šibenik
- Juraga, Ivo (2021): *Murter iz pera Iva Jurage Nadova*, vlastita naklada, Murter
- Juran, Kristijan (2017): Dolazak korčulanskih kalafata na Murter, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, str. 73-103
- Panella, Giovanni (2017): Natjecanje kao podrška prijenosu znanja iz pomorske kulture: iskustvo latinskog jedra, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, Murter, str. 193-199
- Radić Rossi, Irena (2017): Najstariji prikazi jedrenja u Mediteranu i dosadašnje spoznaje o pojavi latinskog jedra, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, str. 37-73
- Skračić, Vladimir (2003): *Kurnaska gajeta - sveti brod*, Čakavska rič XXXI, 1-2, Split, str. 33-51
- Skračić, Vladimir (2007): *Svijet latinskog idra*, *Latinsko idro*, Murter slike: Davor Šarić
- Skračić, Vladimir (2017): Dvadeset godina plovidbe Latinskim idrom, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, Murter, str. 11-36
- Skračić, Vladimir (2022): Željkova ostavština - tu smo gdje smo!, u knjizi *Željko Jerat Cum: More more i opet more*, (Skračić, V. ur.), *Latinsko idro*, Murter, str. 47-70
- Špralja, fra Izak (2011): *Murtersko glagoljaško pjevanje*, Ogranak Matice hrvatske i župa Murter, Murter
- Turčinov, Boris i Skračić, Vladimir (2017): Brod i idro - znakovi murterske prepoznatljivosti, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, Murter, str. 149-192
- Vodič kroz Muzej betinske drvene brodogradnje*, 2019., ur. Kate Šikić Čubrić, Betina
- Vuletić, Nikola (2017): Gajeta i latinsko jedro: bilješke iz dalmatinskog i kvarnerskoga pučkoga nazivlja, *Murterski godišnjak XV*, Ogranak Matice hrvatske u Murteru, str. 135-149